

PUNANE RAAMAT

GEORGE ORWELL

LASE LEHTLIILIAL KASVADA

Inglise keelest tõlkinud Maria Lepik

Originaali tiitel:
George Orwell
Keep the Aspidistra Flying
Penguin Group, 2000

Ingliskeelne esitrükk: Victor Gollancz, 1936

Toimetanud Priit Põhjala
Sarja kujundanud Jüri Jegorov
Disainer Villu Koskaru

Copyright © 1936 by Eric Blair
Copyright © The Estate of the late Sonia Brownell Orwell, 1987
Tõlge eesti keelde © Maria Lepik ja Tänapäev, 2018

ISBN 978-9949-85-359-5

Trükitud OÜ Greif trükikojas

Kell löi pool kolm. Härra McKechnie raamatupoe taga väikeses kabinetis lamaskles laual Gordon – Gordon Comstock, Comstocki perekonna viimane liige, kakskümmend üheksa aastat vana ja juba üsna koitanud väljanägemisega – ning lükkas neljapennist Player's Weightsi sigaretipakki pöidlaga kinni ja lahti.

Seisvas õhus tekitasid virvenduse teise, kaugemal asuva kella löögid – Walesi Printsi pubist üle tänava. Gordon pingutas end, ajas keha sirgu ja sättis sigaretipaki sisetaskusse. Ta kõnges ihast suitsu järele. Ent tal oli järel vaid neli sigaretti. Täna on kolmapäev ja enne reedet pole tal raha oodata. Oleks närune täna õhtul ja kogu homse päeva tubakata olla.

Tundes homsete tubakata tundide pärast juba ette tülpimust, tõusis ta püsti ja läks ukse juurde – väike ja kidur, peente luude ja närviliste liigutustega kuju. Ta kuub oli parema küünarnuki pealt kulunud, keskmine nõöp puudus; flanellpüksid olid plekilised ja väljaveninud. Isegi ülaltpoolt vaadates oli aru saada, et ta kingad vajavad uusi taldu.

Kui ta püsti tõusis, kõlises ta taskus raha. Ta teadis täpselt, kui palju seal on. Viis ja pool penni – kahepennine ja poolepennine

ning kolmepennine. Ta seisatas, võttis välja väikese armetu kolmepennise ja vaatas seda. Vastik kasutu asi! Ja oli alles loll, et ta selle vastu võttis! See oli juhtunud eile, sigarette ostes. „Ega teil midagi kolmepennise vastu pole, härra?” oli see väike lirvast poemüüja sädistanud. Ja muidugi oli ta lasknud selle endale anda. „Oh ei, muidugi mitte!” oli ta öelnud – loll, kuradi loll!

Tal läks süda pahaks mõttest, et tal on vaid viis ja pool penni, nende hulgas kolmepennine, mida ei saa isegi kasutada. Sest kuidas on võimalik midagi osta kolmepennisega? See pole münt, see on tasu mõistatuse äraarvamise eest. Sa paistad tõelise lollina, kui selle taskust välja võtad, kui see pole just peotäie teiste müntide hulgas. „Palju?” küsid sina. „Kolm penni,” vastab poemüüja. Ja siis sa sobrad taskus ja õngitsed välja selle väikese jabura asja, ainult selle, ja see jääb su sõrme külge nagu kirbumängunupp. Poemüüja veab ninaga. Ta märkab kohe, et see on su viimane kolmepennine. Sa näed, kuidas ta heidab sellele kiire pilgu – ta mõtleb, kas selle küljes on veel killuke jõulupudingit. Ja sina kõmbid välja, nina püsti, ega saa sinna poodi enam kunagi tagasi minna. Ei! Me ei kuluta oma kolmepennist. Alles on kaks ja pool penni – kaks ja pool penni kuni reedeni.

Oli üksildane lõunasöögijärgne aeg, kui kundesid käis vähe või ei käinud üldse. Ta oli üksinda seitsme tuhande raamatuga. Kabinetist avanev väike pime ruum, mis lõhnas tolmu ja pehkiva paberi järele, oli raamatuid tungil täis, enamik vananenud ja müüdamatud. Lae all ülemistel riiulitel tukastasid külili virnades kõlbmatute entsüklopeediate neljandikformaadis väljaanded, just nagu kirstupinud ühishaudades. Gordon lükkas eest sinised tolmust läbi imbunud kardinad, mis toimisid uksena järgmisse ruumi. See, paremini valgustatud kui teine, hõlmas laenuraamatukogu. See oli üks neist tagatiseta kahepenniraamatukogudest, mida raamatuvargad armastasid. Ootuspäraselt polnud seal muid raamatuid peale romaanide. Ja veel *missuguste* romaanide! Aga seegi oli ootuspärane.

Tubli kaheksasada romaani ääristasid ruumi kolmest küljest kuni laeni välja – rida rea järel uhkeldavaid piklikke raamatuselgi, nagu oleks seinad ehitatud püstipidi laotud paljuvärvilistest tellistest. Raamatud olid seatud tähestikulises järjekorras. Arlen, Burroughs, Deeping, Dell, Frankau, Galsworthy, Gibbs, Priestley, Sapper, Walpole. Gordon põrnitses neid loiu vihkamisega. Sel hetkel vihkas ta kõiki raamatuid, ja romaane kõige enam. Jube mõelda, et kogu see nätske poolküps rämps on ühte kohta kokku topitud. Puding, rasvapuding. Kaheksasada kantsakat pudingit, mis teda müürina ümbritsesid – pudingikivist hauakamber. Mõte oli ängistav. Ta astus läbi ukseava poe eesotsa. Seda tehes silus ta juukseid. See oli harjumuspärane liigutus. Klaasukse taga võib ju ometigi tüdrukuid olla. Gordon ei olnud muljet avaldava välimusega. Kasvu oli tal kõigest viis jalga ja seitse tolli, ja kuna ta juuksed olid tavaliselt liiga pikad, jäi mulje, nagu oleks ta pea tema keha jaoks liiga suur. Ta ei unustanud oma väikest kasvu päriselt kunagi. Teades, et keegi teda vaatab, ajas ta selja hästi sirgu ja lükkas rinna ette niisuguse olge-te-needud-ilmega, mis mõnikord lihtsad inimesed ära pettis.

Ent väljas polnud kedagi. Eesruum, erinevalt ülejäänud poest, oli noobel ja kalliilmeline. See mahutas umbes kaks tuhat raamatut, lisaks teosed vaateaknal. Paremal paiknes klaasist vitriin, kus hoiti lasteraamatuid. Gordon pööras pilgu jõledatelt rackhamlikelt ümbrispaberitelt; vallatud lapsed kepslesid õndsalt ilmel üle sini-liiliavälu. Ta vahtis läbi klaasukse välja. Ilge päev, ja tuul tõusis. Taevas oli tinakarva, munakivid tänaval ligased. Oli püha Andrese päev, kolmekümnes november. McKechnie pood jäi nelja tänava kohtumispaigaks oleva korrapäratu kujuga platsi nurgale. Vasakul seisis ukse juurest vaevu nähtav suur jalakas, praegu lehitu; selle loendamatud oksaraod moodustasid taeva taustal seepiavärvilise pitsi. Vastas, Walesi Printsi kõrval, seisis kõrged kuulutustulbad,

kaetud patenditud toidu ja ravimite reklaamidega, mis keelitasid selle või teise sünteetilise rämpsuga oma sisikonda määndama. Galerii koledatest nukunägudest – roosadest arulagedatest nägudest, täis totakat optimismi. QT kaste, Tru-weeti hommikuhelbed („Lapsed nõuavad hommikuhelbeid!”), Kangaroo burgunder, Vitamalti šokolaad, Bovex. Kõigist kõige enam rõhus Gordonit just Bovexi reklaam. Lääkivaks lakutud juustega rotinäoline kontoritöötaja istus kohvilaua taga, prillid ees, ja naeratas laialt, käes valge kruus. „Roland Butta naudib oma einet Bovexiga,” ütles pealiskiri.

Gordoni pilk koondus lähemale. Tolmust tuhmunud ukseklaasilt vaatas talle vastu tema enda näo peegeldus. See polnud meeldiv nägu. Mitte veel kolmkümmend, aga juba kurnatud. Väga kaame, kibedate jäävate kortsudega. Sellise otsmikuga, mida inimesed nimetavad „arukaks” – see tähendab kõrget –, aga väikese terava lõuaga, nii et kogu nägu oli pigem pirnikujuline kui ovaalne. Juuksed hiirhallid ja sagris, suu ebasõbralik, silmad roheline poole kalduvad pähkelpruunid. Ta vaatas jälle kaugemale. Viimasel ajal ta vihkas peegleid. Väljas oli kõle ja talvine. Tramm liugles nagu käreдахäälne terasest luik krigisedes üle munakivide, tema järel lennutas tuul sodiks sõtkutud lehti. Jalaka oksaraod pöördusid tuulekeerises itta. QT kastet reklaamiv plakat oli nurgast lahti kistud; pabeririba laperdas katkendlikult nagu väike lipp. Kõrvaltänavas, paremal, kummardasid kõnniteed ääristavad paljad paplid tuule käes sügavalt. Vastik, toores tuul. Kui see mööda tuhises, oli selles tajuda ähvardavat nooti; talve viha esimene möire. Gordoni peas rabelesid sünni nimel kaks luulerida.

Lõikavalt teeb midagi tuul – näiteks puhub tuul? Ei, parem lõõtsub tuul. Lõikavalt lõõtsub tuul – ei, ütleme, et lõõtsub, pahandab tuul.

Paplid teevad midagi – painduvad? Ei, parem nõtkuvad. Aga „paplite” ja „painduma” alliteratsioon? Vahet pole. Paplid nõtkuvad, lehita. Hästi.

*Lõikavalt lõõtsub, pahandab tuul,
paplid nõtkuvad, lehita.*

Hästi. „Lehita” on muidugi vilets riimuma; aga on näiteks „kehita”. Ent impulss Gordoni peas hääbus. Ta veeretab raha oma taskus. Kaks ja pool penni ja kolmepennine – kaks ja pool penni. Ta pea oli tüdimusest paks. Ta ei tulnud praegu luuletamisega toime. Ei saagi tulla, kui taskus on vaid kaks ja pool penni.

Ta suunas taas pilgu reklaamplakatitele poe vastas. Ilged kuradi asjad. Tal olid isiklikud põhjused neid vihata. Mehaaniliselt luges ta uuesti reklaamlauseid: „Kangaroo burgunder – vein brittidele”, „QT kaste paneb su mehe naeratama”, „Vitamalti tahvli toel matkad terve päeva!”, „Ei leia sõpru? Süüdi on kõõm”, „Lapsed nõuavad hommikuhelbeid!”, „Igemepöletik? Mitte minul!”, „Roland Butta naudib oma einet Bovexiga”.

Ahaa! Klient – vähemasti võimalik klient. Gordon ajas selja sirgu. Ukse juures seistes nägi eesaknast vildakult välja, ilma et vaatlejat ennast näha olnuks. Ta vaatas võimaliku kliendi üle.

Aknast kiikas suurte kahvatute silmadega sisse enam-vähem kombeka väljanägemisega keskealine mees mustas ülikonnas, kaabu, vihmavarju ja portfelliga – provintsijurist või linnaametnik. Ta näol oli süüdlaslik ilme. Gordon järgis ta pilku. Aa! Et selles on siis asi! Ta oli välja nuhkinud D. H. Lawrence'i esimesed väljaanded kaugel taganurgas. Aga muidugi, ihaleb pisukese kõlvatuse järele, on juba kuulnud leedi Chatterleyst. Tal on kole nägu, mõtles Gordon. Kahvatu, lihav, pehme, inetu kujuga. Välimuse järgi uelslane – nonkonformist igal juhul. Ta suunurkades olid tavapärased teisitimõtleja vaod. Kodus kohaliku karskusliidu või vabatahtliku korralvekomitee president (kummitallaga kingad ja taskulamp, et rannal suudlevaid paarikesi märgata), ja nüüd linnas lulli löömas. Gordon soovis, et ta sisse astuks.

Müü talle üks „Armastavad naised”. Millise pettumuse see talle valmistaks!

Aga ei! Uelslasest jurist löi araks. Ta torkas vihmavarju käe alla ja jätkas mööda kõlbelist rada. Ent kahtlemata hiilib ta täna õhtul, kui pimedus ta õhetavat nägu varjab, ühte neist erootikapoodidest ja ostab Sadie Blackeyesi „Pöörased seiklused Pariisi nunnakloostri”.

Gordon pööras taas raamaturiulite poole. Raamatukogust väljudes vasakule jäävates riiulites hoiti uusi ja peaaegu uusi raamatuid – eredate värvide laik, mis pidi püüdma kõigi klaasuksest sissekiikajate pilku. Nende läikivad plekitud seljad paistsid lausa ihaldavat lugeja puudutust. „Osta mind, osta mind!” paistsid nad ütlevat. Värskest trükist tulnud romaanid – veel pilastamata pruu did, kes ootavad, et paberinuga võtaks nende süütuse – ja näidiseksemplarid nagu nooruslikud lesed, kes endiselt öitsevad, ent pole enam neitsid, ning siin ja seal, kuuestes puntides, need haledad vanatüdrukud, allahinnatud ülejäägid, kes kaitsevad endiselt lootusrikkalt oma kauahoitud süütust. Gordon tõstis pilgu jääkidelt. Need kutsusid esile halbu mälestusi. See ainus väike vilets raamat, mille tema ise oli avaldanud, kaks aastat tagasi, oli müünud täpselt sada viiskümmend kolm eksemplari ja siis odavaks ülejäägiks saanud; ja isegi ülejäägina ei olnud see kaubaks läinud. Ta möödus uutest raamatutest ja seisatas riiulite ees, mis olid eelmistega täisnurgi ja sisaldasid pigem kasutatud raamatuid.

Paremale jäi luule. Tema ees oli proosa, üsna mitmekülgne valik. See oli paigutatud vertikaalselt hinnaklassi järgi, puhtad ja kallid raamatud silmade kõrgusel, odavad ja määrdunud üleval ja all. Igas raamatupoes leiab aset jöhker darwinlik olelusvõitlus, kus veel elavate teosed maanduvad silmade kõrgusele ning surnute omad liiguvad üles või alla – alla põrgusse või üles troonile, aga alati eemale kohast, kus neid võiks märgata. Alumistel riiulitel

mädanesid tummalt klassikud, Victoria-aegsed väljasurnud koletised. Scott, Carlyle, Meredith, Ruskin, Pater, Stevenson – nende laiadelt vanamoodsatelt selgadelt oli peaaegu võimatu nimesid lugeda. Ülemistel riulitel, nägemisulatuses peaaegu väljas, tukkusid hertsogite tõntsakad biograafiad. Nende all, endiselt müüv ja seetõttu paigutatud käeulatusse, oli religioosne kirjandus – kõik sektid ja usutunnistused vahet tegemata kokku kuhjatud. „Teispoolsus” „Vaimu puudutuse” autorilt. Dekaan Farrari „Kristuse elu”. „Jeesus, esimene rootarlane”. Isa Hilaire Chestnuti uusim raamat roomakatoliku propagandast. Religioon müüb alati, eeldusel, et see on piisavalt lääge. Nende all, täpselt silmade kõrgusel, oli kaasaegne kraam. Priestley värskemad teosed. „Keskmike” väikesed nägusad kordustrükid. Herberti ja Knoxi ja Milne'i tujutõstev „huumor”. Veidi ka intellektuaalset kraami. Romaan või kaks Hemingwaylt ja Virginia Woolfilt. Pseudo-Strachey lihtsustatud biograafiad. Üleolevad ja peenutsevad raamatud lollikindlatest kunstnikest ja luuletajatest, autoreiks nood rahaga üle külvatud noored tõprad, kes liuglevad nii sujuvalt Etonist Cambridge'i ja Cambridge'ist kirjandusarvustustesse.

Ta vaatas tülpinult raamatuseina. Ta vihkas neid kõiki, vanu ja uusi, intellektuaalseid ja labaseid, üleolevaid ja alandlikke. Pelk pillk neile meenutas talle tema enda viljatust. Sest seal ta oli, justkui „kirjanik”, ja ta ei suutnud isegi „kirjutada”! Küsimus polnud vaid selles, et teda ei avaldatud; asi oli selles, et ta ei tootnud mitte midagi, või peaaegu mitte midagi. Ja kogu see riuleid täitev rämps – noh, vähemasti oli see olemas; seegi oli teatud mõttes saavutus. Isegi Dellid ja Deepingud toodavad igal aastal aakrijagu trükiseid. Ent kõige enam vihkas ta üleolevaid „kultuurseid” raamatuid. Kriitikat ja belletristikat. Niisugust kraami, mida nood rahaga üle külvatud noored tõprad Cambridge'ist kirjutavad peaaegu une pealt – ja mida Gordon oleks ehk isegi võinud kirjutada, kui tal olnuks veidi

rohkem raha. Raha ja kultuur! Sellisel maal nagu Inglismaa saab rahatult niisama palju harituks kui mõne kõrgklassi klubi liikmeks. Sama loomusunniga, millega laps vangutab lahtist hammast, võttis ta kätte ühe uhkeldava välimusega köite – „Vaateid itaalia barokile” –, avas selle, luges lõigu ning lükkas jälestuse ja kadedusega tagasi riiulisse. See masendav kõigeteadmimine! See jöle sarvraamistatud rafineeritus! Ja raha, mida säärane rafineeritus nõuab! Sest mis selle kõige taga lõppude lõpuks on kui mitte raha? Raha õiget sorti hariduse, raha mõjukate sõprade, raha jõudeoleku ja meele- rahu, raha Itaalia-reiside eest. Raha kirjutab raamatuid, raha müüb neid. Ära anna mulle õiglust, oo issand, anna mulle raha, ainult raha.

1
2

Ta kõlistas münte oma taskus. Ta oli peaaegu kolmkümmend ega olnud midagi saavutanud; kõigest see hädine luuleraamat, mis oli haledalt põrunud. Ja sellest ajast peale, tervelt kaks aastat, oli ta ekselnud uue, kohutava raamatu labürindis, mis ei jõudnud ega jõudnud kaugemale ja mis, nagu ta selgushetkedel teadis, ei jõuagi kunagi kaugemale. See oli rahapuudus, vaid rahapuudus, mis röövis temalt võime „kirjutada”. Ta klammerdus selle kui kreedo külge. Raha, raha, kõik on raha! Isegi sopakat ei saa kirjutada ilma rahata, mis hinge sees hoiaks. Leidlikkus, tegutsemistahe, vaimukus, stiil, sarm – kõige eest tuleb maksta raske rahaga.

Sellegipoolest tundis ta riiuleid vaadates veidi lohutust. Nii paljud neist raamatuist olid luitunud ja loetamatud. Lõppude lõpuks oleme kõik samas paadis. *Memento mori*. Sind ja mind ja üleolevaid noori Cambridge’i mehi ootab seesama unustus – kuigi neid üleolevaid noori Cambridge’i mehi ootab see kahtlemata kaunikesti hiljem. Ta vaatas ajast kulunud „klassikuid” oma jalgade juures. Surnud, kõik surnud. Carlyle ja Ruskin ja Meredith ja Stevenson – kõik on surnud, Jumal neid mädandagu. Ta libistas pilgu üle tuhmunud pealkirjade. „Robert Louis Stevensoni kogutud kirjad”.

Hahaa! See on hea. „Robert Louis Stevensoni kogutud kirjad”! Raamatu ülaserv oli tolmust must nagu muld. Mullast oled sina võetud, mullaks pead sina saama. Gordon andis Stevensoni kalin-gurseljale jalaga obaduse. Oled sa seal, vana kelm? Ei, sa oled sur-nud – nii surnud, kui üks šotlane üldse olla saab.

Köll! Poekell. Gordon pööras ringi. Kaks kundet, raamatukokku.

Ukse vahelt libises sisse norus ümaraõlgne alamklassi naine, kes nägi välja nagu jäätmetes tuhninud räpane part. Ta kohmitses punutud korviga. Tema järel kepsles väikest ümmargust varblast meenutav punapõsk, keskmine keskklass, kaenla all „Forsyte’ide saaga” – pealkiri väljapoole pööratud, et möödujad võiksid teda intellektuaaliks pidada.

Gordon oli oma kibeda näoilme unustanud. Ta tervitas neid pere-arsti koduse südamlikkusega, mida hoidis raamatukogulugejatele.

„Tere päevast, proua Weaver. Tere päevast, proua Penn. Milline kohutav ilm!”

„Šokeeriv!” ütles proua Penn.

Gordon astus kõrvale, et nad mööda lasta. Proua Weaver raputas oma punutud korvi, kust pudenes välja Ethel M. Delli „Höbepulma” ohtralt käperdatud eksemplar. Proua Penni pilk lan-ges raamatule. Ta naeratas Proua Weaveri selja tagant Gordonile irooniliselt, nagu intellektuaal intellektuaalile. Dell! Kui labane! Milliseid raamatuid see alamklass küll loeb! Mõistagi naeratas Gordon vastu. Nad sisenesid raamatukokku, intellektuaal naerata-mas intellektuaalile.

Proua Penn pani „Forsyte’ide saaga” lauale ja pööras oma varb-laserinna Gordoni poole. Ta oli mehe vastu alati väga sõbralik. Ta kõnetas teda kui härra Comstocki, kuigi Gordon oli vaid poe-tõtõtaja, ja pidas temaga kirjandusalaseid vestlusi. Nende vahel oli intellektuaalide vabamüürlik side.

„Ma loodan, et te nautisite „Forsyte’ide saagat”, proua Penn.”